

Іван Котляревський.
Творчість письменника -
новий етап у розвитку
національного
самоусвідомлення. Драматург
і театральний діяч. “Енеїда”.
Історія появи твору

9 клас
Стрембицька Л.А.

Іван Котляревський – воскреситель українського слова

Іван Котляревський – видатний український письменник, драматург, фундатор нової української літератури, автор поеми “Енеїда” – першого в українській літературі твору, написаного живою народною мовою, який започаткував новий етап розвитку української літературної мови.

Народився Іван Петрович Котляревський 9 вересня 1769-го року в Полтаві. Його батько працював канцеляристом. Дитинство минало серед різнобарв'я природи. Побут сім'ї мало чим відрізнявся від сільського, хоча їм і було надане дворянське звання. Точних відомостей, де здобував початкову освіту Котляревський, немає. Деякі біографи вважають, що це була парафіяльна школа, а дітей навчав дяк. Проте згодом, у 1780-му Іван вступив до Полтавської духовної семінарії.

Будинок Котляревського у Полтаві. Худ. Тарас Шевченко, 1845

Садина-музей І. П. Котляревського у Полтаві.

Найулюбленишими дисциплінами хлопця були риторика, філософія, латина, а ще французька, грецька та німецька мови. Неабияке захоплення викликала антична література. Із запалом перекладав Овідія, Вергілія, Горація. Там же познайомився з працями Ломоносова, Сумарокова й Кантемира. У записках залишилися відомості про роки семінариста: “Він [Котляревський] мав пристрасть до віршування й умів до будь-якого слова вправно добирати рими, дотепні та вдалі, за що товариші по семінарії прозвали його римачем”.

Не довчившись року, Іван залишив семінарію, – помер його батько, – тож треба було самотужки дбати про своє життя. Потроху вчителював, служив чиновником у канцелярії. У 1794 році Котляревський розпочав роботу над “Енеїдою”. За два роки опрацював перші три частини поеми. Подальшу роботу над книгою він уже продовжив під час воєнних дій. Із 1796-го Іван перебував на військовій службі. Брав участь у російсько-турецькій війні 1806-1812 років, особливо відзначившись у боях під Бендерами та Ізмаїлом.

Капітан Іван Котляревський. Худ. Євген Путря

Після закінчення служби в 1808 році Котляревський вийшов у відставку. У 1810 році повертається до Полтави, де мешкає до кінця своїх днів. Тут він працює наглядачем Будинку для виховання дітей бідних дворян. У 1812 році знову збирається на війну – проти наполеонівської Франції. Проте цього разу йому не довелося безпосередньо брати участь у боях.

Вернувшись додому, Котляревський поринає в театральну діяльність. Влаштовує вистави, де й сам грає комічні ролі. І за деякий час його призначають директором Полтавського театру. Там він зумів розгледіти неабиякий талант кріпака Михайла Щепкіна. Допоміг викупити актора на волю й забрав до своєї трупи. За чотири роки, завдяки Щепкіну, Полтавський театр стає провідним в Україні. У цей період були написані п'єси “Москаль-чарівник” і “Наталка-Полтавка”.

Іван Котляревський підтримував зв'язки з багатьма письменниками, науковцями. У 1821-му його обрали почесним членом “Вільного товариства любителів російської словесності”. За шість років він ще й став очільником “богоугодных заведений” (тодішня назва лікувальних закладів, притулків тощо). Останні роки свого життя Котляревський не виїжджав зі свого маєтку, та до нього постійно приїжджали друзі. Через хворобу залишив службу. Перед смертю він відпустив на волю сім'ї кріпаків, а гроші та майно роздав родичам і знайомим.

10 листопада 1838 року Іван Котляревський помер. На його похорон зійшло майже все населення міста, щоб віддати шану великому письменнику.

Могила Івана Котляревського. Фото: uk.wikipedia.org

“Будеш, батьку, панувати, поки живуть люди, поки сонце з неба сяє, тебе не забудуть” (Т. Шевченко).

Іван Котляревський був відомий не тільки серед українців, а й за межами своєї землі. Про нього писали різні журнали Англії, Франції та Італії. Але ще до того “Енеїду” з автографом Котляревського дбайливо зберігав імператор Олександр І. Примірник твору також був в особистій бібліотеці **Наполеона І Бонапарта в його житлі під час заслання на острів Святої Єлени.**

Михайло Коцюбинський писав: “З появою “Енеїди” забуте, закинуте під сільську покрівлю слово, наче фенікс з попелу воскресло знову. Іван Котляревський показав, що і під грубою свитою б’ється серце”.

Пам’ятник І. Котляревському в Полтаві

“Енеїда”. Історія появи

У 1798 році побачило світ перше видання поеми “Енеїда” Івана Котляревського. З висоти нашого часу подія сприймається як свідчення початку нової доби: зародження нової української літератури і українського національного відродження. (1842 року вийшло повне посмертне видання, яке підготував особисто Іван Котляревський).

Іван Котляревський був зовсім не першим автором, який взяв за основу героїчну поему Публія Вергілія Марона. Наприклад, 1791 року з’явилася “Вергилиева Энеида, вывороченная наизнанку” за авторством Миколи Осипова, пізніше продовжена Олександром Котельницьким. Через три роки – твір вихованця Києво-Могилянської академії Опанаса Лобисевича “Вергилиевы пастухи, в малороссийский кобеняк переодетые”. На жаль, ця поема не збереглася. Проте літературознавці вважають Опанаса Лобисевича прямим попередником Івана Котляревського.

Перше видання “Енеїди” Котляревського (три частини), 1798 рік. Національна бібліотека України імені В. І.

Вернадського

Перше видання “Енеїди” Котляревського (три частини), 1798 рік.
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

“Енеїда”. Історія появи

Над своїм твором Котляревський почав працювати у 1794 році – щойно після виходу поеми Лобисевича. Довгий час його “Енеїда” поширювалася в рукописних списках, які подекуди суттєво відрізнялися один від одного. Зрештою одна з копій дісталася Петербурга і потрапила до рук видавця й мецената родом з Конотопа, колезького асесора Максима Парпури. Той завідував друкарнею Медичної колегії, де мав за помічника ще одного українця, вихідця зі Стародубщини, Йосипа Каменецького. Спільними зусиллями вони 1798 року видали перші три частини “Енеїди”.

Цікаво, що Парпура і Каменецький нічого не повідомили Котляревському про свою ініціативу. Однак вони зазначили його авторство у назві твору (“Энеида на малороссийский язык перелицованная И. Котляревским”), зробили приписку “иждивением М. Парпуры” і посвяту: “Любителям малороссийского слова усерднейше посвящается”. Вірогідно, саме Йосип Каменецький уклав додатковий “Словник”, який ішов за текстом твору і пояснював значення українських слів для російськомовного читача.

“Енеїда”. Історія появи

Це ж саме видання повторили – і знову без відома і згоди автора! – через десять років у петербурзькій типографії Івана Глазунова. Тільки 1809 року вже сам Котляревський опублікував чотири частини поеми коштом полтавського поміщика Семена Кочубея. У цьому виданні на окремій сторінці було вміщено повідомлення, яким автор засвідчував незгоду з двома попередніми виданнями, знімав з себе відповідальність за всі виявлені помилки і перекручення:

“Энеида, на малороссийский язык мною переложенная, в 1798 и 1808 годах была напечатана без моего ведома и согласия. Она досталась господам издателям со многими ошибками и опущениями, случившимися от переписки, а сверх того и издававшие в ней по-своему многое переделали и почти испорченную выпустили под моим именем”.

**Перше видання “Енеїди” Котляревського (три частини), 1798 рік.
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського**

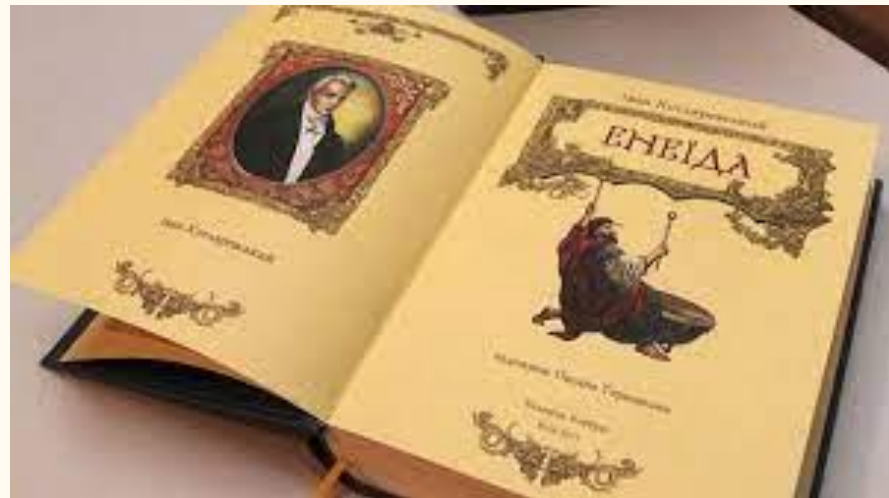

Роботу над п'ятою і шостою частинами “Енеїди” Котляревський провадив до кінця життя. Незадовго до смерті він продав рукопис харківському видавцеві, надвірному радникові Йосипу Волохінову. 1842 року перше повне видання “Енеїди” вийшло у типографії Харківського університету. Саме за ним поема безліч разів передруковувалася аж до наших днів.

Письменник Вадим Пассек у 1841 році констатував, що поему “Енеїда” із захватом читали всі, “від грамотного селянина до багатого пана”.

**Перше повне видання “Енеїди” Котляревського (шість частин), 1842 рік.
Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна**

Наразі “Енеїда” Івана Котляревського вважається першим твором нової української літератури. Її багато критикували, ба навіть звинувачували автора у насмішковатому ставленні до українців, у висміюванні власної історії та культури. Проте з іншого боку, поема просякнута ностальгією за козацькими часами, які тоді сприймалися як зовсім недавнє минуле. Саме вона заклала підвалини красного письменства розмовною українською мовою – тією, якою спілкувалися і яку розуміли абсолютна більшість мешканців України.

Домашнє завдання: ознайомитися зі змістом поеми.

Де прочитати "Енеїду"? Де послухати? Де подивитися?

Використані джерела

1. Мараєв В. "Енеїда" Котляревського - витоки національного відродження
2. Павлів І.В. Уроки української літератури для 9 класу: навч. посіб./І.В. Павлів.-К.: Дивослово, 2018. - 616 с.
3. Шевелєва М. Іван Котляревський - вкреситель українського слова

Домашнє завдання:

читати “Енеїду” Котляревського